

ХОРХЕ ЛУИС БОРХЕС
НЕВЕРОЯТНИЯТ ИЗМАМНИК
ТОМ КАСТРО

Превод от испански: Светла Христова, 2004

chitanka.info

Това име му давам, защото с него е бил известен — някъде към 1850 година — по улиците и домовете на Талкауано, Сантяго де Чили и Валпараисо; справедливо е да го приеме пак — сега, когато се е завърнал по тия земи, па макар и само като призрак или съботно развлечение^[1]. Гражданският регистър на ражданията в Уопинг го назовава Артър Ортън и му дава рождената дата 7 юни 1834 година. Знаем, че бил син на месар, че детството му е познало пошлата нищета на лондонските бордеи и че един ден е почувствал зова на морето. Събитието не е било необичайно. Run away to sea, „бягството към морето“, е било традиционният английски начин да се изтръгнеш от родителската власт — героическото посвещение. Самата география го препоръчва, както и Светото писание: „Ония, които тръгват по море на кораби, които имат работа в големите води — виждат делата на Господа и чудесата Му в дълбините“ (Псалом 106, 23–24). Ортън избягал от своето окаяно мръсно розово предградие и се озовал на един кораб в морето; с обичайното разочарование съзерцавал Южния кръст и най-сетне напуснал борда на пристанището във Валпараисо. Бил от породата на спокойните празноглавци. По всяка логика можело (и трябвало) да умре от глад, но неговата глуповата жизнерадост, неизменна усмивка и безкрайно добродушие спечелили благоволенията на някакво семейство Кастро, чието име приел. От този южноамерикански епизод в биографията му не са останали следи, но благодарността му явно не е била угаснала, защото през 1861 година се появил в Австралия, носейки все още името Том Кастро.

В Сидни се запознал с един негър на име Боугъл, който работел като прислужник. Макар и да не бил красавец, Боугъл имал онзи улегнал и внушителен вид, онази сякаш сътворена от инженер солидност, с която се отличават негрите, натрупали години, телесна маса и авторитет. Притежавал и едно друго качество, което някои наръчници по етнография отричат на расата му — гениален ум. (Скоро ще видим доказателството за това.) Той бил сдържан и достоен мъж, чиито древни африкански възделения били силно смекчени от употребата и злоупотребата на калвинизма. Като изключим това, че Бог го навестявал понякога (което ще опишем по-нататък), Боугъл бил нормален във всяко отношение; единствената му особеност бил един дълбоко вкоренен и свенлив страх — заради него той се спирал на всеки ъгъл и се оглеждал боязливо на изток, запад, север и юг,

търсейки да зърне жестокото возило, което щяло да сложи край на дните му.

Една привечер Ортън го видял на ъгъла на някаква убога улица в Сидни, докато Боугъл се мъчел да събере решимост, за да избегне въображаемата смърт. След като го погледал известно време, Ортън предложил да го хване под ръка и двамата мъже, еднакво учудени, пресекли безобидната улица. От този миг на една отдавна отлетяла вечер възникнало покровителството на неуверения негър с внушителна осанка над тлъстия празноглавец от Уопинг. През септември 1865 година двамата прочели покъртителна новина в един местен вестник.

ОБОЖАВАНИЯТ ПОКОЙНИК

В последните дни на април 1854 година (докато Ортън предизвиквал изблиците на чилийското гостоприемство, просторно като вътрешните дворове на тази страна) във водите на Атлантика потънал параходът „Сирена“, който плавал от Рио де Жанейро за Ливърпул. Сред загиналите бил и Роджър Чарлс Тичборн, английски военнослужещ, израснал във Франция, първороден син на една от най-видните католически фамилии в Англия. Изглежда невероятно, но смъртта на този пофранцузен младеж (говорещ английски с най-изискан парижки акцент и будещ у околните онази несравнима злоба, която единствено френският ум, изящество и педантизъм са в състояние да породят) се оказала събитие от изключителна важност за съдбата на Ортън, който никога не го бил виждал в живота си. Лейди Тичборн, потресената майка на Роджър, упорито отказвала да повярва в смъртта му и публикувала безутешни съобщения в най-четените вестници. Едно от тези съобщения попаднало в меките погребални ръце на негъра Боугъл, който замислил гениален план.

ДОБРОДЕТЕЛИТЕ НА РАЗЛИЧИЕТО

Тичборн бил строен благородник със сдържан вид, остри черти, смугла кожа, права черна коса, живи очи и дразнещо точна реч. Ортън бил безкрайно недодялан селяк с огромен корем, неопределени черти, луничава кожа, къдрава кестенява коса и сънливи очи; в редките случаи, когато говорел, се изразявал твърде неясно. Боугъл решил, че дълг на Ортън е да се качи на първия параход за Европа и да оправдае

надеждите на лейди Тичборн, обявявайки се за изчезналия ѝ син. Замисълът се отличавал с безумна находчивост. Ще приведа един простичък пример. Ако през 1914 година някой измамник се бе опитал да мине за германския император, най-напред би имитирал характерната външност — вирнатите мустаци, безжизнената ръка, властно свъсените вежди, сивия плащ, прочутата, обсипана с ордени гръд и високия шлем. Лукавството на Боугъл е далеч по-изтънчено — той би показал един голоблад кайзер, лишен от всякакви военни атрибути и почетни орли и с безспорно здрава лява ръка. Тази метафора всъщност не ни е нужна; знаем със сигурност, че той е представил пред света един шишкав Тичборн с блага усмивка на имбецил, кестенява коса и бездънно невежество по отношение на френския език. Боугъл е знаел, че е невъзможно да се сдобие със съвършено копие на обожавания Роджър Чарлс Тичборн. Знаел е също така, че всички сходства, които би могъл да постигне, само са щели да подчертаят още повече някои неизбежни разлики. И тъй, решил е да се откаже напълно от подобие. Чувствал е, че огромната неуместност на претенцията му сама по себе си ще е убедително доказателство, че не става дума за измама, защото измамата никога не би изтъквала толкова крещящо черти, на които лесно е можело да се придаде по-убедителен вид. Не бива да забравяме и всемогъщото сътрудничество на времето — четиринайсет години, прекарани в Южното полукълбо сред най-различни превратности, могат да променят един човек.

Имало е и друг съществен довод — повтарящите се и безразсъдни обявления на лейди Тичборн ясно са показвали пълната ѝ увереност, че Роджър Чарлс не е загинал, и готовността ѝ да го разпознае на всяка цена.

СРЕЩАТА

Услужлив както винаги, Том Кастро писал на лейди Тичборн. За да обоснове самоличността си, той се позовал на убедителното доказателство на двете бенки до зърното на лявата му гръд и на онази мъчителна и тъкмо поради това незабравима случка от детството, когато бил нападнат от цял рояк пчели. Писмото било кратко и подобно на самите Том Кастро и Боугъл лишено от всякакви скрупубли по отношение на правописа. Сред величествената самота на един парижки хотел дамата го прочела и препрочела с радостни сълзи; след

няколко дена изровила от паметта си случките, които нейният син искал да ѝ припомни.

На 16 януари 1867 година Роджър Чарлс Тичборн се представил във въпросния хотел. Пред него вървял почтителният му прислужник — Ебънийзър Боугъл. Зимният ден бил ясен и слънцето греело ярко, а уморените очи на лейди Тичборн били замъглени от плач. Негърът отворил широко прозорците. Така светлината послужила като маска; майката познала блудния син и го посрещнала с отворени обятия. Сега, когато бил при нея в плът и кръв, вече не се нуждаела от дневника му и от писмата, които ѝ бил пращал от Бразилия — обожаваните отражения от сина, подхранващи самотата ѝ през тези печални четиринасет години. И тъй, тя гордо му ги върнала — нито едно не липсвало.

Боугъл дискретно се усмихнал — вече можел да подкрепи с доказателства кроткия призрак на Роджър Чарлс.

AD MAJOREM DEI GLORIAM^[2]

Това щастливо разпознаване, което сякаш следва традицията на класическите трагедии, трябвало да увенчае историята, донасяйки сигурно или поне вероятно щастие на тримата участници — истинската майка, апокрифния търпелив син и заговорника, възнаграден за съдбовния апотеоз на майсторството си. Съдбата (защото това е името, което даваме на безкрайното и неспирно действие на хиляди преплетени причини) пожелала друго. Лейди Тичборн починала през 1870 година и роднините завели дело срещу Артър Ортън за незаконно присвояване на имотно състояние. Лишени от сълзи и самота, но не и от алчност, те дори за миг не повярвали в затлъстелия и почти неграмотен блуден син, който възкръснал тъй неуместно от Австралия. Ортън обаче разчитал на подкрепата на безбройните кредитори, които били твърдо решени, че той е Тичборн, защото искали да си получат парите.

Разчитал и на приятелството на двама души — семейния адвокат Едуард Хопкинс и антикваря Франсис Дж. Бейджънт. Все пак това не било достатъчно. Боугъл смятал, че за да спечели този рунд, трябва непременно да завоюва мощна обществена подкрепа. Поискал да му

донесат цилиндъра и скромния чадър и тръгнал да търси вдъхновение из достопочтените улици на Лондон. Свечерявало се; той вървял безцелно, докато медната луна се удвоила в правоъгълните води на обществените фонтани. Тъкмо тогава Бог го навестил. Боугъл повикал една карета и пожелал да го откарат до ведомството на антикваря Бейджънт. Последният бил изпратил до вестник „Таймс“ дълго писмо, което потвърждавало, че предполагаемият Тичборн е нагъл измамник. Писмото било подписано от някой си отец Гудрон от Обществото на Иисус. Последвали го и други, не по-малко папистки изобличения. Резултатът не закъснял — добрите хора веднага се досетили, че сър Роджър Чарлс се е превърнал в прицел на някакъв отвратителен заговор на йезуитите.

КАРЕТАТА

Делото продължило сто и деветдесет дни. Около стотина свидетели положили клетва, че обвиняемият действително е Тичборн — сред тях и четирима другари по оръжие от Шести драгунски полк. Поддръжниците му упорито твърдели, че не е измамник, защото в противен случай несъмнено щял да се опита да наподобява младежките портрети на своя модел. Освен това самата лейди Тичборн го била разпознала, а една майка очевидно не може да сгреша. Всичко вървяло повече или по-малко добре, докато не била призована като свидетел една стара изгора на Ортън. Боугъл посрещнал невъзмутимо тази коварна маневра на „роднините“; само поискал цилиндъра и чадъра и тръгнал из достопочтените лондонски улици в търсене на трето озарение. Никога няма да узнаем дали го е намерил. Малко преди да стигне до Примроуз Хил, бил застигнат от ужасното возило, което го преследвало от дълбините на всички тези години. Боугъл го видял да се задава и надал вик, но не успял да се спаси. Каретата го блъснала с мощен удар на паважа, а шеметните копита на крантата му счупили черепа.

ПРИВИДЕНИЕТО

Том Кастро бил призракът на Тичборн, ала окаян призрак, в който се бил вселил геният на Боугъл. Когато научил за смъртта му,

той просто рухнал. Продължил да лъже, но със слаб ентузиазъм и безброй нелепи противоречия. Не било трудно да се предвиди краят.

На 27 февруари 1874 година Артър Ортън (по прякор Том Кастро) бил осъден на четиринайсет години каторжен труд. В затвора успял да накара всички да го обикнат — това бил занаятът му. Поради образцовото му държане присъдата била намалена с четири години. Когато се лишил от това последно гостоприемство — подслона на затвора, започнал да обикаля градовете и селата на Обединеното кралство, като произнасял кратки изявления, в които ту твърдял, че е невинен, ту признавал вината си. Скромността и силното му желание да се хареса били тъй дълбоко вкоренени, че много нощи започвал речите си със самозащита, а завършвал с признание, винаги готов да угоди на настроенията на публиката си.

Починал на 2 април 1898 година.

---

[1] Използвам тази метафора, за да припомня на читателя, че въпросните „безчестни“ биографии се появиха в съботната притурка на един вечерен вестник — бел.авт. ↑

[2] За по-голяма слава на Бога (лат.) — бел.прев. ↑

ЗАСЛУГИ

Имате удоволствието да четете тази книга благодарение на *Моята библиотека* и нейните всеотдайни помощници.

МОЯТА БИБЛИОТЕКА

<http://chitanka.info>

Вие също можете да помогнете за обогатяването на *Моята библиотека*. Посетете **работното ателие**, за да научите повече.